

تشبیهات، در الفاظ غلط مشهور. همچنین بنا بر سخن مصحح، یک بخش از کتاب به امثال هندی اختصاص دارد، اما از آنجا که عموم فارسی زبانان، هندی نمی‌دانند امثال هندی از این چاپ حذف شده است.

باری، کتاب مذکور با وجود فوائد و ارزشی که دارد، از دو عیب عمده پیراسته نیست: ۱- تحریف امثال عربی. ۲- ترجمه غلط امثال عربی. که عیب اول مرتبط با نویسنده آن و عیب دوم متوجه مترجم آن است. در اینجا به چند نمونه از تحریف‌ها و ترجمه‌های نادرست امثال در این کتاب اشاره می‌کنیم. ^۱ ناگفته نماند که کتاب از اغلاط مطبعی و ضبط‌های نادرست در اعراب‌گذاری عبارات عربی خالی نیست، و شایسته است در چاپ‌های بعدی این عیوب مرتفع شود. اینک چند نمونه از اغلاط فاحش مؤلف و مترجم:

- **أبردُ من... قُرّة**: خنک‌تر از خستگی چشم. (۷). مصحح در ادامه مثل نوشته است: «کلمه‌ای در اصل متن چاپ نشده است و سفید مانده است. و مثل در کتب متعارف امثال دیده نمی‌شود». نخست اینکه مثل به همین صورت در کتب ادب عرب دیده می‌شود (ر.ک: حریری، ۱۴۲۵: ۴۲۳)، دیگر اینکه «قُرّة» غلط و صحیح «قُرّة» است. از سویی نویسنده کتاب مثل را هم غلط ترجمه کرده است، «قُرّة» به معنای «شب سرد» است (جوهری، ۱۴۰۷: ج ۲/۷۸۹، ازهری، ۲۰۰۱: ج ۸/۲۲۴) و ربطی به «قُرّة» به معنای خنکی چشم و... ندارد.

- **أَتتک بخائنٍ رجلاه**: هر دو پای او تو را خیانت کرده آمد.

۱ در مقدمه کتاب حاضر از مترجم کتاب با القاب و اوصاف شگرفی! چون «جبر المحققین»، «نحیریر المدققین»، «یکتای ماهران علوم عقلی»، «یگانه وافقان علوم نقلی»، و «ادیب بی‌بدیل» یاد شده است. به قول مولوی: «قحط معنی در میان نام‌ها»!

تحریف و ترجمه غلط مثلها در کتاب خزینة الأمثال

سهیل یاری گل دره

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه رازی
soheil.yari6@gmail.com

خزینة الأمثال حسین شاه (متخلص به حقیقت) با ترجمه ابوالبرکات رکن الدین محمد، مشهور به مولوی علی تراب، از جمله کتاب‌های لطیف و مفیدی است که مجموعه‌ای از امثال و حکم عربی را براساس نظمی الفبایی، به سال ۱۲۱۵ ه.ق، تنظیم و تألیف کرده است. اگرچه بر عنوان کتاب عنوان فرعی ترجمه منتخب مجمع الأمثال دیده می‌شود- که گویا از جانب مصحح کتاب است- لکن در حقیقت چنین نیست، چراکه بسیاری از امثال این کتاب از سخنان و اشعار نویسندگان و شاعرانی است که یک دو سه قرن و بیشتر پس از میدانی، نویسنده مجمع الأمثال، زیسته‌اند.

کتاب مذکور علاوه بر اشمال بر امثال عربی و ترجمه آنها، در حقیقت از ۶ بخش دیگر به ترتیب ذیل فراهم شده است: امثال فارسی (بخشی از این امثال در کتاب گرانمایه امثال و حکم علامه دهخدا یافت نمی‌شود)، در بیان استجاب مزاح، در بیان کنایات و مصطلحات، در بیان لغات فارسی، در بیان

یعنی: ناراست و نازیبا (۸). حال آنکه صورت درست مثل چنین است: «أَتَتَكَ بِحَائِنِ رِجَالِهِ» (عسکری، ۱۴۲۰: ج ۱/۱۹، رفاعی، ۱۴۲۳: ۵۵، میدانی، ۱۳۶۶: ج ۱۵۷/۲)، و «حائِن» به معنای کسی است که اجلش فرارسیده باشد.

- أَفْضَحُ مِنْ جَبْقِدٍ فِي حَلَقَةٍ: رسواتر از نادان در جماعت. (۳۵). مصحح کتاب در ادامه نوشته است: «نه در کتب امثال دیده می‌شود و نه جبقد در فرهنگ‌های لغت». (همان). لازم به تذکر است که صورت درست مثل چنین است: «أَفْضَحُ مِنْ حَبْقَةٍ، فِي حَلَقَةٍ» (حریری، ۱۴۲۵: ۴۲۴)، در این صورت «حَبْقَةٍ» به معنای «تیز» و «ضَرْطَه» است.

- تَمَتَّعِي أَشْهِي لِك: برخورداری گیر، بخواهم مر تو را. (۶۵). اصل مثل «تَمَتَّعِي..» است که در اینصورت به جای «برخورداری گیر»، «منع کن» معنی می‌دهد. (رفاعی، ۱۴۲۰: ۱۰۵؛ خوارزمی، ۱۴۲۴: ۳۶۱؛ میدانی، ۱۳۶۶: ج ۱/۱۳۳).

- التَّمْرُ بِالْغِ وَ النَّاطُورُ غَيْرُ مَانِعٍ. (۶۵). این مثل که از گلستان سعدی انتخاب شده، براساس تمامی دستنویس‌های چاپ استاد یوسفی چنین است: «التَّمْرُ يَانِعُ وَ النَّاطُورُ غَيْرُ مَانِعٍ» (سعدی، ۱۳۸۷: ۱۳۹).

- رُبُّ صَاعِدٍ لِقَاعِدٍ: بسیار بالا برآینده هرآینه نشیننده است. (۹۳). مؤلف مثل را تحریف شده آورده است. صورت درست مثل در کتب امثال چنین است: «رُبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ» (عسکری، ۱۴۲۰: ج ۱/۴۸۰؛ رفاعی، ۱۴۲۳: ۱۳۴؛ میدانی، ۱۳۶۶: ج ۱/۳۱۱).

- الرَّثِيَّةُ تُطْفِئُ الْغَضَبَ: گریستن خشم را فرو می‌کند. (۹۴). مؤلف مثل را تحریف کرده است. «الرثية» غلط، و صحیح «الرثيئة» (= شیر) است. مثل را کتب امثال به چند صورت از جمله به این صورت نقل کرده‌اند: «الرثيئةُ تَفْتَأُ الْغَضَبَ» (عسکری، ۱۴۲۰: ج ۱/۴۷۷).

- زَا حِمٌ بَعُودٌ أَوْ دَعٌ: مزاحمت کن به بازگشتن یا بگذار. (۹۷). مترجم «عُود» را به غلط «بازگشتن» پنداشته است، در حالی که در این مثل به اتفاق نظر ادبا و اهل لغت «عُود» به «شتر مسن» می‌گویند، و مفهوم مثل - چنان که ادبا گفته‌اند - این است که در کارها یا به کهنسالان و مجربان رجوع کن یا کار را رها کن. (جوهری، ۱۴۰۷: ج ۲/۵۱۴؛ عسکری، ۱۴۲۰: ج ۱/۵۰۲؛ رفاعی، ۱۴۲۳: ۱۴۲؛ زمخشری، ۱۹۸۷: ج ۲/۱۰۹). همچنین «عُود» در این مثل اشتباه اعراب‌گذاری و ترجمه شده است: «عُودٌ يُقْلِحُ

أَسْنَانَهُ»: چوبی است که زردی دندانش را پاک می‌کند (۱۲۹). «عُود» در این مثل هم همچون مثل پیشین به معنای «شتر مسن» است. (ر.ک: رفاعی، ۱۴۲۳: ۱۶۷؛ عسکری، ۱۴۲۰: ج ۲/۳۹).

- سَبَّحَ لَيْسَرِقٍ: شناوری کرد تا بدزد. (۹۹). مترجم «سَبَّحَ» (= تسبیح بگو) را «سَبَّحَ» پنداشته و چنان غلط ترجمه کرده است. عرب‌ها در مثلی شبیه به مثل فوق چنین گفته‌اند: «سَبَّحَ يَعْتَرُّوا» (رفاعی، ۱۴۲۳: ۱۴۵). تسبیح بگوی تا فریفته شوند. (که درباره انسان منافق و ریاکار گفته می‌شود.)

- لَا يَخْلُو الْمَرْءُ مِنْ مَدَادٍ يُمَدِّحُ، وَ عَدُوٌّ يَقْدَحُ: مرد از روشی که ستوده شود و دشمنی که قدح کند خالی نمی‌شود. (۱۶۳). مؤلف در پاره نخستین مثل صورت محرف «مداد» را آورده است، اما صورت درست آن «ودود» به معنای «دوست» است. (ر.ک: ابشهی، ۱۴۱۹: ۳۴؛ مخشری، ۱۴۱۲: ج ۳/۳۷۶).

- لَا يُطَاعُ لِقَصِيرِ أَمْرَةٍ: برای کوتاه، امر او فرمانبرداری نشود. (۱۶۴). سخن در این است که «قصیر» در این مثل اسم علم است و منظور از آن «قصیر بن سعد» است. (ر.ک: رفاعی، ۱۴۲۳: ۲۸۱؛ ابن حمدون، ۱۹۹۶: ج ۱۳۹/۷).

- مَا أَشْبَهَ اللَّيْلَ بِالْبَارِحَةِ: امشب به شب گذشته مشابه نشد. (۱۷۳). در حالی که «ما أشبهه» همان «ما أفعل» بیان تعجب است، اما مترجم «ما» را نافی پنداشته و چنان معنی کرده است. همچنین در همان صفحه «ما أقرب» را در این مثل غلط معنی کرده است: ما أقرب محساة من مفساه.

- الْمُنْبِتُ لَا أَرْضًا قَطَعَ وَ لَا ظَهْرًا أَبْقَى: منبت نه زمینی را برید و نه پستی را باقی گذاشت. منبت، بالفتح: جای رستن گیاه. صُراح. (۱۸۴). «منبت» در این حدیث «الْمُنْبِت» است و به معنای کسی که مرکوب خود را به علت دوانیدن زیاد (و شلاق زدن و ..) خسته و درمانده کند به گونه‌ای که از ادامه حرکت عاجز بشود. اینکه «منبت» در اینجا هیچ ربطی به «جای رستن گیاه» ندارد قولی است که جملگی ادبا و نیز لغویان عرب بر آنند و ذیل «منبت» معمولاً همان حدیث شریف را شاهد مثال می‌آورند. (ر.ک: فراهیدی، بیتا: ج ۱۱۰/۸؛ ازهری، ۲۰۰۱: ج ۱۴/۱۸۴؛ زمخشری، ۱۹۸۷: ج ۱/۴۱۰؛ رفاعی، ۱۴۲۳: ۴۶).

- مَنْ يَسْمَعُ يَخْلُ: هر که می‌شنود لاغر می‌شود. (۱۹۳). «يَخْلُ» - بر خلاف آنچه مترجم پنداشته - یعنی «يَطْنُ»: گمان می‌کند و می‌اندیشد. (ر.ک: رفاعی، ۱۴۲۳: ۲۴۲؛ عسکری، ۱۴۲۰

- ج: ۲۶۳/۲؛ زمخشری، ۱۹۸۷، ج: ۲/۳۶۲).
- ﴿وإنه لقسّم لو تعلمون عظیم﴾: و به تحقیق آن سوگندی است اگر بزرگ می دانید. (۱۹۹). در این آیه شریف میان موصوف و صفت (یعنی قسم و عظیم) فاصله ای افتاده است، ظاهراً مترجم عنایتی به این نکته نداشته است که آن چنان معنی کرده است. چند نمونه از ترجمه های کهن این آیه: «به درستی که این سوگندی است اگر بدانید بزرگ سوگندی» (سورآبادی، ۱۳۸۰: ج ۴/۲۵۲۱). «و این سوگندی است کاشک شما دانید که بزرگوار است» (مبیدی، ۱۳۷۱: ج ۹/۴۵۸). «و وی اگر می دانیت سوگندی است عظیم» (نسفی، ۱۳۶۷: ج ۲/۱۰۲۱). «و او سوگندی بزرگ اگر بدانی» (رازی، ۱۴۰۸: ج ۱۸/۲۹۳).
- هو أذلّ من بیضة البلد: او از میانه شهر خوارتر است. (۲۰۶). مترجم در ترجمه «هو بیضة البلد» نوشته است: «او میانه شهر است».
- نمیدانم آیا منظور از مترجم از «میانه» در اینجا «وسط» است یا چیز دیگری!، اما اگر منظور وی «وسط» باشد، مثل را غلط معنا کرده است. «بیضة البلد» تخم شترمرغ است که آن را رها می کند و به سوی آن بر نمی گردد: «..فهی بیضة تتركها النعامة فی الفلاة من الأرض، فلا ترجع إليها» (حمزه اصفهانی، ۱۴۰۹: ۱۷۹). زمخشری در همین باره نوشته است: «هی بیضة النعامة و اُضیفت إلى البلد.. لأنها تباض فیها و أمها تتركها فتحضنها أخرى»: «آن (یعنی بیضة البلد) تخم شترمرغ است، و به شهر اضافه شده است چون که در آن تخم می نهد، و مادر آن تخم را رها می کند و دیگری بر آن تخم می نشیند] و پرورش آن را بر عهده میگیرد» (زمخشری، ۲۰۰۴: ۱۴۲).
- يَهَبُ مع كلِّ ریح: با هر باد می بخشد. یعنی بسیار عطا می کند. (۲۱۳). «يَهَبُ» نه از «وَهَبَ» – چنانکه مترجم پنداشته – بلکه از «هَبَّ/يَهَبُ» و به معنای «وزیدن» است.
- فهرست منابع**
- ابشیهی، شهاب الدین محمد، ۱۴۱۹، المستطرف فی کل فن مستطرف، مصحح: سید محمد اللحام، الطبعة الأولى، بیروت: عالم الکتب.
- ابن حمدون، محمد بن حسن، ۱۹۹۶، التذكرة الحمدونية، مصححان: إحسان عباس و بسکر عباس، ۱۰ ج، الطبعة الأولى، بیروت: دار صادر.
- أزهری، أبو منصور، ۲۰۰۱ م، تهذیب اللغة، تحقیق: محمد عوض مرعب، ۱۵ ج، الطبعة الأولى، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- جوهری، أبو نصر إسماعیل، ۱۴۰۷ ق، الصحاح، تحقیق أحمد عبد الغفور عطار، ۶ ج، الطبعة الرابعة، بیروت: دار العلم للملایین.
- حریری، قاسم بن علی، ۱۴۲۵ ق، مقامات، الطبعة الرابعة، بیروت: دار الکتب العلمیه.
- حسین شاه، خزینة الأمثال، ۱۳۸۸ ش، به اهتمام احمد مجاهد، چاپ دوم، دانشگاه تهران.
- حمزه اصفهانی، ۱۴۰۹ ق، سوائر الأمثال علی أفعال، مصحح: فهمی سعد، الطبعة الأولى، بیروت: عالم الکتب.
- خوارزمی، ابوبکر، ۱۴۲۴ ق، الامثال المولده، تحقیق محمد حسین الاعرجی، ابوظبی: مجمع الثقافی.
- رازی، ابوالفتوح، ۱۴۰۸ ق، روض الجنان و روح الجنان، تصحیح محمدجعفر یاحقی و محمد ناصح، ۲۰ ج، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی.
- رفاعی الهاشمی، زید، ۱۴۲۳ ق، الأمثال، تحقیق: علی إبراهیم کردی، دمشق: دار سعد الدین.
- زمخشری، محمود بن عمر، ۱۴۱۲ ق، ربیع الأبرار و نصوص الأخیار، تحقیق: عبدالامیر مهنا، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- _____، ۱۹۸۷ م، المستقصى فی أمثال العرب، ۲ ج، الطبعة الثانية، بیروت: دار الکتب العلمیه.
- _____، ۱۴۲۵ ق، مقامات، الطبعة الثالثة، بیروت: دار الکتب العلمیه.
- سعدی، مصلح الدین، ۱۳۸۷ ش، گلستان، تصحیح غلامحسین یوسفی، چاپ هشتم، تهران: خوارزمی.
- سورآبادی، عتیق ابن محمد، ۱۳۸۰، تفسیر سورآبادی، تصحیح: علی اکبر سعیدی سیرجانی، ۵ ج، چاپ اول، تهران: نشر نو.
- عسکری، ابو هلال، ۱۴۲۰ ق، جمهرة الأمثال، تحقیق: محمد أبو الفضل إبراهیم و عبد المجید قطامش، ۲ ج، بیروت: دار الفکر و دار الجیل.
- فراهیدی، خلیل بن أحمد، بی تا، کتاب العین، محققان: مهدی المخزومی و إبراهیم السامرائی، ۸ ج، بیروت: دار و مكتبة الهلال.
- مبیدی، رشید الدین، ۱۳۷۱ ش، كشف الأسرار و عدّة الأبرار، تصحیح علی اصغر حکمت، ۱۰ ج، چاپ پنجم، تهران: امیر کبی.
- میدانی نیشابوری، ۱۳۶۶ ش، أبو الفضل، مجمع الأمثال، مشهد: معاونت فرهنگی آستان قدس.
- نسفی، نجم الدین محمد، ۱۳۶۷ ش، تفسیر نسفی، تصحیح عزیزالله جوینی، چاپ سوم، تهران: سروش.

کاربران «طاقچه» ۱۹۰۰ بار کتاب‌های میراث مکتوب را دانلود کردند

بر اساس تفاهم‌نامه همکاری میان مرکز پژوهشی میراث مکتوب و شرکت خدمات هوشمند حصین همراه پردیس، نسخه الکترونیک ۱۳۳ عنوان کتاب این مرکز با قیمت بین ۱۰ تا ۵۰ درصد پشت جلد کتاب بر روی فروشگاه الکترونیک کتاب‌ها، مجلات و روزنامه‌های فارسی (طاقچه) از تابستان سال جاری قابل دریافت شده است.

تا اسفندماه ۹۴ کاربران «طاقچه» با دانلود بیش از ۱۹۰۰ بار آثار مرکز پژوهشی میراث مکتوب را به کتابخانه خود افزوده‌اند که دریافت ۱۶۷۰ بار آن رایگان و ۲۳۰ بار خرید بوده است. از میان این آثار عهدنامه مالک اشتر با ۳۴۰ دانلود در

صدر آثار درخواستی کاربران طاقچه قرار دارد. «طاقچه» فروشگاه نسخه الکترونیک قانونی کتاب‌ها، مجلات و روزنامه‌های فارسی است که امکان مطالعه آن‌ها را بر روی تلفن‌های هوشمند و تبلت‌های اندروید و iOS فراهم می‌کند. علاقه‌مندان می‌توانند برای آگاهی از آثار مرکز پژوهشی میراث مکتوب بر روی وبسایت طاقچه و قیمت آنها به نشانی www.taaghche.ir مراجعه کنند. همچنین برای سهولت دسترسی به کتابهای میراث مکتوب می‌توانند پس از نصب برنامه Qr code reader یا Qr code scanner روی گوشی تلفن همراه خود، گوشی را روبروی تصویر زیر نگه دارند تا تصویر را اسکن کند و به این صورت وارد صفحه مرکز پژوهشی میراث مکتوب در وبسایت طاقچه شوند.

امکان دسترسی کامل به تمامی مقالات نشریات میراث مکتوب فراهم شد

تمامی مقالات نشریات مرکز پژوهشی میراث مکتوب، به منظور استفاده استادان، دانشجویان و پژوهشگران، با هدف دسترسی آسان به منابع پژوهشی، در وبسایت این مرکز بارگذاری شده است. این مقالات شامل دوفصلنامه تخصصی «آینه میراث» (۵۶ شماره)، ضمام آینه میراث (۴۰ شماره)، دو ماهنامه «گزارش میراث» (شماره ۶۴ - ۶۵)، ضمام گزارش میراث (۳ شماره) و دوفصلنامه «میراث علمی اسلام و ایران» (۶ شماره) است.

نشانی‌های اینترنتی دریافت مقالات این نشریات بدین شرح است:

مقالات دوفصلنامه تخصصی «آینه میراث»: <http://www.mirasmaktoob.ir/fa/faslnameh>

ضمائم دوفصلنامه آینه میراث: <http://www.mirasmaktoob.ir/fa/faslnameh-adden>

مقالات دو ماهنامه «گزارش میراث»: <http://www.mirasmaktoob.ir/fa/mhanameh>

مقالات ضمام گزارش میراث: <http://www.mirasmaktoob.ir/fa/mahnameh-adden>

مقالات میراث علمی اسلام و ایران: <http://www.mirasmaktoob.ir/fa/faslnameh-elmi>

